

STIG TEGLE

Statistikutredningen – en beställningsprodukt från regeringskansliet

1990 års statistikutredning – en i raden av många utredningar om den statliga statistiken under senare år – avlämnade i maj i år sitt förslag (SOU 1992:48). Tyvärr behandlar utredningen den mycket viktiga frågan om den offentliga statistikens framtid på ett sätt som borde få varje statistikanvändare – och framför allt forskare i ekonomi – att protestera. Utredningen gör sig villigt till kuliss för en politik som utan behov av utredningar och närmare analys bestämt att den offentliga statistiken skall minskas.

Direktiven: svårt att hitta de sakliga skälen

Direktiven anger att en översyn skall leda till (a) större användarinflytande över statistiken och att (b) styrning och finansiering av statistiken görs mera effektiv. Vad som skall/bör menas med en effektiv statistik behandlas inte och därmed inte heller möjligheten att (a) kan leda till försämringar för (b). Direktiven postulerar att (a) leder till (b) och detta har utredningen också utgått från utan diskussion eller analys.

Den problembild (gränsdragningsproblem, oklarhet i ansvarsförhållanden, m m) som direktiven skisserar kan nästan ordagrant läggas på vilket anslag som helst i den statliga budgetprocessen. Den intressanta och viktiga frågan om dessa problem är större för Statistiska Central-

byrån, SCB, än för andra anslag/myndigheter, besvaras inte i direktiven och inte heller av utredningen. Snarare kan man mellan raderna (s 135) i direktiven läsa att betydande förbättringar skett av denna problembild just för statistikområdet. I direktiven anges också (s 136–137) flera indirekta skäl mot att splittra upp ansvar för statistikproduktionen: kostnadsfördelar vid stordrift, sekretess och integritet, ökad komplexitet och internt beroende mellan olika statistikgrenar samt krav på ökad internationell samordning.¹

Felaktiga premisser

Den centrala (teoretiska/principiella?) utgångspunkten för utredningens förslag kan sammanfattas i följande citat (s 85): "Att statistikprodukterna skall uppdragsfinansieras medför att kostnaderna för varje statistikprodukt måste göras synliga. Detta skapar förutsättningar för ett mera utvecklat kostnadsmedvetande och ger ett förbättrat underlag för en effektiv styrning..."

Alldeles bortsett från att vi redan vet kostnaderna för varje statistikprodukt genom att bl a titta i utredningens bilaga 6 är utredningens filosofi i själva verket ett postulat som dessutom är felaktigt. Vi vet idag t ex ner till sista muttern vad försvarets olika delar kostar men inte ger denna kunskap i sig "ett förbättrat underlag för effektiv styrning". Styrning förutsätter

STIG TEGLE är fil dr i national-ekonomi och arbetar på Socialstyrelsen.

¹ Jfr t ex: "Enligt SCB kräver och förväntar sig de europeiska statistikorganen att SCB samlar svarar för den svenska statliga statistiken, håller informationsberedskap och levererar statistik till dem" (s 37).

bl a kostnadsmått men framför allt måldefinition och effektmätning. För vissa delar, t ex försvaret i fredstid och stora delar av SCBs statistikproduktion, kan detta vara näst intill omöjligt och då får effektmätningen ske i en politisk process.²

Effekter och effektmätning diskuteras överhuvudtaget inte alls i utredningen. Det är mot denna bakgrund patetiskt att utredningen motiverar sitt val mellan olika alternativ med bl a hänvisning till att det valda alternativet bäst tillgodoser "kravet på effektiv styrning av statistikproduktionen" (sid 86). Redan här kan man – om man vill – avfärda utredningen som en ren beställningsprodukt från regeringskansliet.

Finns det någon beställarkompetens?

Den viktigt förutsättningen för utredningens förslag är enligt utredningen själv att det finns beställarkompetens hos myndigheterna samt förutsättningar hos dem att fånga upp och samordna även andra användarintressen (s 87). Här skulle man vänta sig att utredningen verkligen gjort en ordentlig empirisk analys eftersom både samhällsrelevans och kvalitetsfrågor står och faller med dessa förutsättningar. Utredningen antar i stället (s 93) att sådan kompetens "i regel" finns hos myndigheterna. Generellt verkar detta inte troligt. De tre (3) empiriska nedslag utredningen gjort (Finansdepartementet, Jordbruksdepartementet och Skolverket) ger inte något stöd för utredningen i detta avseende. I fallet Skolverket är det t o m tvärtom (s 101).

Risken att statistiken blir mera vinklad för att tillgodose myndigheternas egna intressen ökar genom utredningens förslag – det erkänner t o m utredningen själv (s 93–94). Hur detta skall lösas anser dock inte utredningen ingå i uppdraget utan "risken får beaktas av departementen vid fördelningen av beställarsvaret för statistiken på olika myndigheter".

Utredningen antyder (s 89) att förslaget sannolikt innebär ett dyrare system eftersom dubbelarbetet ökar. Mot detta säger man att SCBs administrationskostnader minskar, dock utan att uttala sig om nettoeffekten. Denna fråga, dvs kostnadseffekten netto på samhällsekonomin och statsfinanserna av utredningens förslag, skulle man i dessa tider vänta sig vara en av huvuddelarna i utredningen. Men inte.

Utredningen anser sig ha gjort sitt genom att formulera följande (s 89–90): "För att minska förhandlings- och beslutskostnaderna bör man söka finna standardiserade modeller för avtal mellan statistikbeställare och producentmyndigheter" samt (s 91) "För att motverka dessa risker är det därför angeläget att SCBs roll som samordningsorgan lyfts fram".

Ointresse för de ökade risker förslaget medför

Man kan fortsätta den uppräknigen av utredningens uppenbara ointresse – för att inte säga nonchalans – inför de problem och risker som utredningens förslag medför. Det räcker att hänvisa till vad som sägs om belastningen på uppgiftslämnarna (s 94), sekretess och integritetsskydd (s 95), statistikens tillgänglighet (s 95), forskningens ökade kostnader (s 106 överst) samt konsekvenser för uppgiftslämnarna (s 107–108).

Utredningens konkreta förslag för att motverka den brist på beställarkompetens, samhällsintresse m m – som man trots allt misstänker finns – är (i) inrät-

² Utredningen anger själv (s 82–83) att SCB och den statliga statistikproduktionen redan idag i unik grad finns i denna politiska process: "I denna (den svenska förvaltningsorganisationen) är det ovanligt med en budgetprocess som innefattar så detaljerad styrning från regeringen av en myndighetsverksamhet som den som tillämpas för den statliga statistikverksamheten, främst SCBs statistikanslag".

tande av ett statistikråd, (ii) i verksförordningen införa en föreskrift om samråd med SCB samt (iii) under en kortare övergångstid inrätta någon form av "genomförandeorgan". I tider när regeringarna skall spara på "byråkratin" verkar dessa förslag vara tämligen svaga dammar mot den flodvåg av företagsekonomiska incitament som myndigheternas anslagsprocess numera innebär.

Generaldirektörerna får av utredningen ytterligare en variabel att spela med – den samhällsviktiga statistiken – i kampen med departement och andra myndigheter om marknadsandelarna. Jag är personligen rädd för att detta för den offentliga statistiken leder till samma misstag som bankdirektörerna gjorde under slutet av 1980-talet: långsiktigheten hamnar i källaren.

Sammanfattning: ingen empiri eller analys

Sammanfattningsvis innebär Statistikutredningens förslag en grundläggande kursändring i den svenska statliga statistikproduktionen, vilket kommer att få långtgående och genomgripande konsekvenser för informationsförsörjningen i Sverige. Utredningens förslag kan inte ligga till grund för beslut eftersom den inte ens försöker genomföra nödvändiga empiriska undersökningar och analytiska resonemang.

Referenser

SOU 1992:48, *Effektivare statistikstyrning. Den statliga statistikens finansiering och samordning*. Betänkande av 1990 års statistikutredning.